

Л.Л. Примачок

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Примачок Л.Л. Структура професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації. В статті описано особливості професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації. Окреслено чинники, які визначають успішність професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації. Визначено інтегральні характеристики професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації: спрямованість особистості фахівця; професійна компетентність фахівця з фізичної реабілітації; емоційна гнучкість; поведінкова гнучкість фахівця з фізичної реабілітації; інтелектуальна гнучкість реабілітолога.

Побудовано структуру професійної компетентності даного спеціаліста. Зазначено, що до цієї структури входять компоненти (когнітивний, соціально-психологічний та ціннісно-смысловий), кожен із яких вміщує структурні складові (або субкомпоненти).

Ключові слова: професійна діяльність, професійна компетентність, фізична реабілітація, емоційна гнучкість, поведінкова гнучкість, інтелектуальна гнучкість.

Примачок Л.Л. Структура профессиональной компетентности специалиста по физической реабилитации. В статье описаны особенности профессиональной деятельности специалиста по физической реабилитации. Определены факторы, которые определяют успешность профессиональной деятельности специалиста по физической реабилитации. Описаны интегральные характеристики профессиональной компетентности специалиста по физической реабилитации: направленность личности специалиста; профессиональная компетентность специалиста по физической реабилитации; эмоциональная гибкость; поведенческая гибкость специалиста по физической реабилитации; интеллектуальная гибкость реабилитолога.

Смоделирована структура профессиональной компетентности данного специалиста. Отмечено, что в эту структуру входят компоненты (когнитивный, социально-психологический и ценностно-смысловой), каждый из которых содержит определённые структурные составляющие (или субкомпоненты).

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональная компетентность, физическая реабилитация, эмоциональная гибкость, поведенческая гибкость, интеллектуальная гибкость.

Постановка проблеми. В сучасних документах, які стосуються організації навчальних послуг у закладах вищої освіти зазначається, що основним результатом діяльності кожного закладу має стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а парадигма ключових компетентностей в інтелектуальній, громадянсько-правовій, комунікаційній, інформаційній та інших сферах.

Так, у компетентнісному підході відображено такий зміст освіти, який не зводиться до зорієнтованого на знання компоненту, а той, що припускає експлікацію цілісного досвіду розв'язання життєвих проблем, виконання ключових (тобто тих, що відносяться до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, діяльностей (провідною з яких є, передусім, професійна діяльність) [1, с. 5].

Отже, зрозумілим є те, що компетентнісний підхід розглядається як свого роду інструмент посилення соціального діалогу вищої школи із всією парадигмою професійної діяльності, як засіб поглиблення співпраці викладача зі студентами та із випускниками вищих освітніх закладів. Слід зазначити, що в нашому дисертаційному дослідженні ми будемо розглядати професійне становлення фізичного реабілітолога не лише під час навчання у вищому освітньому закладі, а й протягом всього життя, адже професійне зростання є безкінечним процесом, який далеко не завершується, доки людина навчається у вищому освітньому закладі. Крім того, ми передбачаємо, що у студентів та у випускників вищих освітніх закладів, а також у вже працюючих фахівців розвиток компетентностей, відповідно, – рівень професійного становлення – будуть значно різнитися, проте дану проблему слід додатково вивчати, в тому числі, проводячи емпіричні дослідження рівня професіоналізації студентів. Цим питанням ми будемо додатково займатися в нашій дисертаційній роботі.

Слід зазначити, що підготовка фізичних реабілітологів має на меті формування таких компетентностей: в сфері пізнавальної діяльності і саморозвитку; в сфері соціальної діяльності; в галузі фундаментальних наук; в сфері професійної діяльності. Крім того, в галузі охорони здоров'я все більшою мірою потрібними є не просто висококваліфіковані професіонали, а творчі особистості, здатні самі здобувати потрібні знання і на їх основі створювати нові методи фізичної реабілітації та лікування, а також й підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Вищі навчальні заклади повинні давати студентам не тільки професійні знання і вміння, але й формувати професійно значущі та соціально необхідні для лікаря особистісні якості (компетентності). До них ми відносимо культуру системного мислення, професійну відповідальність, прагнення до саморозвитку, стійкість до соціальних та економічних факторів, що постійно змінюються.

Аналіз останніх публікацій. За умов реалізації багатоступеневої структури вищої освіти слід виходити із необхідності збереження і підтримки високого рівня фундаментальної, природничо-наукової і гуманітарної підготовки фізичних реабілітологів. Об'єктом професійної діяльності випускників зі спеціальності «Фізична реабілітація» є пацієнт, а галуззю їхньої професійної діяльності – діагностика, лікування і профілактика захворювань, покращення здоров'я населення і організація лікувально-профілактичної допомоги тощо. Таким чином, види професійної діяльності – діагностична, лікувальна, профілактична, освітньо-виховна, організаційно-управлінська, науково-дослідницька і визначають перелік відповідних компетентностей, якими мають опанувати майбутні спеціалісти.

З огляду на останнє компетентнісний підхід потребує переорієнтації на суб'єктно зорієнтований характер освітнього процесу в вищому освітньому закладі. Слід зазначити, що компетентнісний підхід оперує такими поняттями, як «компетентність», «значуща компетентність», «професійна компетентність», які вміщують нові реалії і завдання, пов'язані з підготовкою майбутніх фахівців до компетентної участі в житті суспільства. Даний підхід визнається одним із найбільш перспективних напрямків розробки моделей і способів удосконалення загальноосвітньої підготовки студентів, в тому числі – й в плані модернізації її змісту засобами культури [2, с. 26].

В багатьох наукових дослідженнях [4; 5; 7] терміни «компетенція» і «компетентність» вживаються в різних смислових парадигмах, адже вони мають принципово різні ключові характеристики і не є синонімами. «Компетенція» в перекладі з

латинської «competentia» означає коло запитань, в яких людина – добре обізнана, має певні знання, вміння та навички, набула особистісно та професійно значущого досвіду. Компетентна в певній галузі людина має потрібні знання і здібності, які дозволяють їй робити обґрунтовані висновки про цю сферу діяльності й ефективно працювати в ній. «Компетентність» в наукових працях означає «володіння людиною відповідною компетентністю, яка включає її особистісне ставлення до себе як до суб'єкта діяльності й предмету своєї діяльності тощо.

Зокрема, А.В. Хуторський [10] також розрізняє поняття «компетенція» і «компетентність». «Компетенція», вважає вчений, включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, необхідних для здійснення, реалізації якісної продуктивної діяльності щодо останніх. «Компетентність» означає володіння відповідною компетенцією, яка передбачає особистісне ставлення людини до самої себе і до предмету своєї діяльності.

Включення освітніх компетенцій до нормативної та практичної складових вищої освіти дозволяє розв'язати проблему, яка є великою мірою типовою для вищої освіти, коли студенти можуть на високому рівні оволодіти теоретичними знаннями, проте відчують неабиякі труднощі в діяльності, яка потребує використання тих знань для розв'язання конкретних завдань, задач або проблемних ситуацій.

Так, проведений нами аналіз теоретико-методологічних засад компетентнісного підходу в сучасній науці вказує на те, що компетентність студента припускає актуалізацію, передусім, його особистісних якостей, властивостей та характеристик. Зокрема, А.Б. Земба [6] наголошує на необхідності комплексного використання компетентнісного і культурологічного підходів з метою модернізації змісту освіти, оскільки останнє зумовлено зміною суспільних стосунків і взагалі метою вищої освіти.

Концептуальна основа компетентнісного підходу полягає в актуалізації базових (ключових) компетентностей. Компетентності в широкому смислі слова, які характеризуються певною універсальністю, отримали назву «ключових». У дослідженнях А.В. Хуторського [10] виділено такі ключові освітні компетенції студентів, які вчений запропонував покласти в основу структурування освітніх стандартів:

1) ціннісно-смилова компетенція (ціннісні орієнтири, здатності розуміти оточуючий світ, механізми самовизначення, саморозвитку та самовдосконалення);

2) загальнокультурна компетенція (опанування науковою картиною світу, національною і загальнолюдською культурою, знання сімейних, релігійних, професійних традицій);

3) навчально-пізнавальна компетенція (сукупність компетенцій в сферах пізнавальної, аналітичної діяльності, організації цілепокладання, організації цілепокладання, планування тощо);

4) інформаційна компетенція (вміння шукати, аналізувати, узагальнювати, перетворювати, зберігати інформацію за допомогою засобів отримання інформації та новітніх інформаційних технологій);

5) комунікативна компетенція (знання мов і законів спілкування, встановлення контактів з об'єктами спілкування, навички роботи в групі і т.д.);

6) соціально-трудова компетенція (опанування знаннями і досвідом в сфері громадянської, суспільної, соціально-трудової діяльності, вибудовування сімейних

стосунків, професійне самовизначення, етика трудових і громадянських взаємостосунків та ін.);

7) компетенція особистісного самовдосконалення (опанування способами фізичного, морального, емоційного розвитку, дотримання екології діяльності, турботи про здоров'я і гігієну, опанування засобами саморегуляції діяльності).

Спрямування змісту освіти на опанування ключовими компетенціями, їхнє включення до змісту освітньої парадигми – це і є шлях переходу від знеособлених, відчужених від особистості студентів «значень» до знаходження особистісних смислів, тобто перехід до ціннісного ставлення до знань та способів опанування ними.

Так, ключові компетентності є невід'ємною характеристикою якості змісту вищої освіти. На даний час в психолого-педагогічних дослідженнях сформульовано критерії оцінки якості вищої освіти з урахуванням рекомендацій Ради Європи, а саме: діагностичний критерій; ціннісно-смысловий критерій; змістово-процесуальний критерій; особистісно-діяльнісний критерій; професійно-творчий критерій; управлінський критерій [цит. за: 8, с. 65].

В той же час, за даними ЮНЕСКО, до ключових життєвих компетентностей відносяться: соціальні, міжкультурні, комунікативні, імперативні, здатність людини навчатися протягом всього життя. Ці компетенції мають пряме відношення до формування професійних компетентностей майбутнього реабілітолога.

Компетентність в умовах розв'язання завдань модернізації вищої освіти та підвищення якості освіти розглядається нами як інтегральний прояв якостей особистості майбутнього фахівця з фізичної реабілітації.

При цьому Європейський соціальний вимір визнається як істинно незамінний фактор соціального і гуманітарного розвитку сучасного суспільства, а також як необхідний компонент збагачення особистості європейського громадянина, здатного до протистояння викликам нового тисячоліття одночасно з розумінням спільності цінностей, інтересів, належності до загального соціального і культурного простору. При цьому освіта протягом всього життя стає детермінувальним механізмом розвитку особистості професіонала. Слід розуміти, що освіта не обмежена певним конкретним терміном навчання у вищих навчальних закладах, вона набуває рис життєдіяльності, тобто процесу становлення особистості протягом всього соціально активного життя. В свою чергу, соціальне життя стає безперервним поступальним освітнім процесом.

Отже, Радою Європи пропонуються п'ять ключових компетентностей, якими мають оволодіти сучасні студенти (саме ці компетенції, на думку фахівців, фасилітуватимуть входження України до європейського та світового освітнього простору):

- політичні і соціальні компетентності, такі як здатність бути відповідальним, брати участь в прийнятті групових рішень, розв'язувати конфлікти без насилля, брати участь в підтримці і покращенні демократичних інститутів;

- компетентності, пов'язані з життям в багатокультурному суспільстві. До таких відносять, в першу чергу, міжкультурні компетенції, такі як прийняття міжкультурних відмінностей, повага до інших і здатність жити та знаходити спільну мову з людьми інших культур, мов і релігій;

- компетентності, які відносяться до оволодіння на рівні професійної майстерності усною і письмовою комунікаціями, які є особливо важливими для роботи і соціального

життя особистості. В цьому ж контексті наголошується на все більшій важливості вивчення більше, ніж однією мовою;

- компетентності, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства. Володіння інформативними технологіями, розуміння принципів їхнього застосування, їх слабких і сильних сторін, способів до критичного мислення стосовно інформації, яка поширюється за допомогою мас-медійних засобів і реклами;

- здатність навчатися протягом всього життя [цит. за: 8, с. 68].

Формулювання мети і завдань статті. Отже, метою даної статті є, спираючись на аналіз наукової літератури, а також враховуючи особливості професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації, побудувати структуру професійної компетентності даного спеціаліста.

Завданнями статті постають:

1. Окреслити чинники, які визначають успішність професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації.

2. Визначити інтегральні характеристики професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації.

3. Описати структуру професійної компетентності реабілітолога, виокремити її компоненти та субкомпоненти, схарактеризувати їхній зміст.

Виклад методики і результатів дослідження. Для розв'язання поставлених в роботі завдань використовувалися такі теоретичні методи дослідження: категоріальний, структурно-функціональний, аналіз, систематизація, моделювання, узагальнення.

Визначено, що неабияку роль в успішності професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації відіграють *спеціальні та загальні здібності*. Серед них найбільш суттєву роль, зокрема для реабілітолога виділяють:

1. Академічні здібності – здібності до відповідної наукової галузі. Реабілітолог із високим рівнем розвитку здібностей не тільки знає предмет своєї професійної діяльності, але й постійно стежить за відкриттями, науковими дослідженнями в медичній сфері, вільно володіє теоретичним та практичним матеріалом, виявляє до нього неабиякий інтерес, проводить дослідницьку роботу того чи іншого ступеню інтенсивності. Професійні здібності багато в чому співвідносні з професійними знаннями і вміннями, адже реальне виконання професійної діяльності постає неможливим без певного запасу професійних еталонів. Проте, при цьому слід чітко розуміти, що професійні здібності – це властивості людини, яка виконує дану діяльність, а професійні вміння великою мірою характеризують рівень виконання діяльності даною конкретною людиною. Тобто, здібності характеризують особистість лікаря, а вміння є однією із сторін самої діяльності. При цьому здібності особистості реалізуються в певних уміннях і навичках до здійснення професійної діяльності.

2. Перцептивні здібності – здібності розуміти внутрішній світ пацієнтів, психологічна спостережливість, пов'язана з розумінням тимчасових психічних станів хворих.

3. Мовленнєві здібності – здібності досить чітко виражати свої думки, почуття за допомогою мови, а також міміки і пантоміміки. Мовлення фізичного реабілітолога завжди має відрізнятися чіткістю, переконаністю, зацікавленістю в тому, що він говорить, експресивністю та емоційністю тощо. Висловлювання думки має бути простим та зрозумілим для пацієнта.

4. Організаційні здібності – це, по-перше, здібності організувати колектив, згуртувати його, надихнути на розв'язання важливих завдань та задач, і, по-друге, здібності адекватно, ефективно та оптимально організувати власну професійну діяльність. Ефективна організація власної діяльності передбачає вміння правильно планувати і самому контролювати її. У досвідчених фахівців виробляється своєрідне відчуття часу, вміння правильно розподіляти роботу у часі, вкладатися в намічені терміни.

5. Авторитарні здібності – здібності до здійснення безпосереднього емоційно-вольового впливу на пацієнтів, співробітників, вміння з урахуванням цього отримати з їхнього боку авторитетне ставлення. Авторитарні здібності великою мірою залежать від цілого комплексу особистісних якостей реабілітолога, зокрема його вольових якостей (рішучості, витримки, наполегливості, вимогливості і т.д.), а також від відчуття власної відповідальності за своїх пацієнтів.

6. Комунікативні здібності – здібності до спілкування з хворими, вміння знайти адекватний підхід до пацієнтів, встановлювати з ними тактовні взаєностосунки.

7. Здібності до розподілу уваги одночасно між кількома видами діяльності, що має особливе значення для роботи фахівця з фізичної реабілітації. Високопрофесійний, досвідчений фахівець завжди стежить уважно слідкує за змістом і формою викладення матеріалу, за своїми думками, в той же час тримає в полі зору всіх, чутливо реагує на ознаки втоми, неухважності, нерозуміння, помічає всі випадки реагування пацієнтів і, нарешті, стежить за власною поведінкою (позою, мімікою, пантомімікою, ходом).

8. Суто професійні здібності – необхідні для включення людини до конкретної професійної діяльності. Професійні здібності припускають (зі сторони суб'єкта) успішність здійснення конкретних видів діяльності – музичної, технічної, літературної та інших.

В концептуальній моделі розвитку професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації розглядаються: в якості об'єкту розвитку – інтегральні характеристики особистості фахівця (спрямованість, компетентність, гнучкість); в якості фундаментальної умови – перехід на більш високий рівень самосвідомості; в якості психологічного механізму – перетворення власної життєдіяльності в предмет практичного перетворення; в якості актуалізуючих сил – суперечливе поєднання Я – реального, Я – відображеного і Я – творчого; в якості результату розвитку – творча самореалізація, прагнення досягнення неповторності особистості.

До інтегральних характеристик професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації відносяться:

1. *Спрямованість особистості фахівця.* В загальнопсихологічних теоріях особистості спрямованість оцінюється переважно як якість, яка актуалізує професійне становлення фахівця.

Спрямованість особистості є системою стійких домінуючих мотивів, які визначають цілісну структуру особистості [3]. В контексті даного підходу фахівець з фізичної реабілітації організовує свою поведінку в умовах дії декількох мотивів; обирає цілі діяльності і за допомогою спеціально організованої мотиваційної сфери регулює власну поведінку таким чином, щоб були пригнічені небажані, хоча і більшою мірою домінуючі мотиви. Структуру спрямованості складають три групи мотивів: загально-альтруїстичні, гуманістичні; особистісно-ділові.

Спрямованість особистості виявляє себе в різних сферах людської діяльності, передусім – в професійній. Спрямованість, зокрема, фахівця з фізичної реабілітації на професійну діяльність виявляється на певному етапі розвитку особистості і стає центральним особистісним новоутворенням, яке, з однієї сторони, формується в результаті багатомірного соціально-морального, професійного, особистісного самовизначення, в процесі здійснення навчальної або професійної діяльності, а, з іншої сторони, саме зумовлює і процес самовизначення, і професійну діяльність. Отже, професійна спрямованість виявляється в професійній сфері і залежно від особливостей тієї чи іншої професії має відповідні характеристики.

Разом з тим, спрямованість як інтегральна характеристика професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації – це система емоційно-ціннісних стосунків, які задають ієрархічну структуру домінуючих мотивів особистості і спонукає особистість до їх актуалізації і формування.

Ієрархічна структура спрямованості особистості може бути представлена таким чином: спрямованість на інших людей, пов'язана з інтересом до них, довірою, повагою, прагненням до співпраці; спрямованість на себе, пов'язана з потребою в самовдосконаленні і самореалізації в сфері медицини; спрямованість на предметну сторону професії (зміст професійної діяльності).

Психологічною умовою розвитку предметної спрямованості є усвідомлення реабілітологом провідного мотиву власної професійної діяльності, спілкування і, у разі необхідності, її зміни.

2. Професійна компетентність фахівця з фізичної реабілітації. У реабілітолога можна виділити такі компетентності:

- спеціальну компетентність – володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;
- соціальну компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, а також прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці;
- особистісну компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості;
- індивідуальну компетентність – володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в професійній сфері, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, несхильність до професійної деградації, вміння раціонально організувати свою роботу без надмірних перевантажень.

Також важливо зазначити, що професійна компетентність:

- виражається в кількості і якості завдань, задач та проблем, які може розв'язати фахівець даної професійної діяльності;
- є одним із компонентів особистості або сукупністю відомих властивостей особистості, які зумовлюють успіх у розв'язанні основних професійних завдань;
- є системою властивостей особистості, що експлікується в результативності розв'язання проблем, завдань та задач;
- є одним із проявів особистості і постає в ефективності розв'язання проблем, завдань та задач, які зустрічаються в сфері професійної діяльності.

Таким чином, поняття «компетентність» включає знання, вміння, навички, а також способи і прийоми їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості. Дане визначення дає можливість в структурі професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації виокремити дві підструктури: *когнітивну* (знання, вміння, навички і способи здійснення професійної діяльності) і *комунікативну* (знання, вміння і способи здійснення спілкування).

3. *Емоційна гнучкість фахівця з фізичної реабілітації.* Емоційна гнучкість виявляється як у зовнішніх (рухових) формах активності, так і у внутрішніх (психічних). Емоційна гнучкість – оптимальне (гармонійне) поєднання емоційної експресивності та емоційної стійкості особистості.

4. *Поведінкова гнучкість фахівця з фізичної реабілітації.* Емоційна гнучкість найбільш щільно пов'язана з гнучкістю поведінковою, яка розуміється як здатність фахівця відмовлятися від невідповідних даній ситуації способів поведінки, створювати нові оригінальні підходи до розв'язання проблемної ситуації, завдання та задачі з урахуванням морально-етичних основ життєдіяльності.

Під поведінковою гнучкістю розуміють оптимальне (гармонійне) поєднання ефективних (принципово значущих) паттернів поведінки і різноманітних (оригінальних) способів рольової взаємодії. Психологічною умовою розвитку поведінкової гнучкості є усвідомлення ролі і значення поведінкової сфери особистості фахівця з фізичної реабілітації і оптимізації професійної діяльності, спілкування, свого психологічного і фізичного здоров'я тощо.

5. *Інтелектуальна гнучкість реабілітолога.* У вітчизняній та зарубіжній літературі поняття інтелектуальної гнучкості тлумачиться досить неоднозначно. З однієї сторони, описуючи інтелект, багато авторів використовують поняття гнучкість інтелекту, а, з іншої сторони, гнучкість розглядається як самостійна характеристика особистості, як креативність її мислення.

Якщо взяти до уваги те, що інтелект є динамічним процесом взаємодії людини зі світом, тому критерієм розвитку інтелекту є мобільність (гнучкість, пластичність) індивідуальної поведінки. Джерелом мобільності постає так званий опосередкований досвід навчальної, пізнавальної та професійної діяльності.

Базові властивості інтелекту виділяє М.О.Холодна [9]:

- рівневі властивості інтелекту, які характеризують достатній рівень розвитку окремих пізнавальних психічних функцій;
- комбінаторні властивості інтелекту, які характеризують здатність до виявлення і формування різного роду зв'язків і відносин;
- процесуальні властивості інтелекту, які характеризують прийоми і стратегії інтелектуальної діяльності;
- регуляторні властивості інтелекту.

Під *інтелектуальним стилем* ми будемо вважати суто індивідуальні й досить-таки сталі прийоми і способи когнітивної діяльності, які склалися у людини в результаті усвідомлення різних проблем, набуття вмінь їх розв'язувати, враховуючи психологічні особливості своєї особистості.

Успішність інтелектуальної діяльності великою мірою залежить від можливості сформуванню власну стратегію розв'язання конкретного завдання на основі звичного для

себе стилю пізнавальної діяльності, від ефективності індивідуальних когнітивних набуто стилів і стратегій, а також гнучкості використання стильових компонентів своєї поведінки.

Для успішної реалізації професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації важливими є фактори творчого мислення, серед яких виокремлюються і різні види гнучкості мислення: оригінальність, здатність створювати нестандартний продукт; здатність до переосмислення функцій конкретного об'єкту, використання цих функцій в нових умовах пізнавальної діяльності; адаптаційна гнучкість, здатність до нестандартної зміни напрямку діяльності в зв'язку з проблемною ситуацією; винахідливість; незалежність суджень; інтуїція; високий рівень працездатності; легка адаптивність до навчання; ініціатива, наполегливість у досягненні мети.

Інтелектуальну гнучкість ми будемо вважати інваріативною особистісною характеристикою, структура якої являє собою оптимальне поєднання двох груп якостей: легкість, винахідливість, ініціативність, оригінальність під час прийняття рішень і автономність, незалежність в судженнях, критичність, толерантність до плюралізму різних, навіть протилежних точок зору.

Отже, спираючись на аналіз наукової літератури, а також враховуючи особливості професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації, побудуємо структуру професійної компетентності даного спеціаліста. Будемо вважати, що до структури професійної компетентності реабілітолога входять компоненти (когнітивний, соціально-психологічний та ціннісно-смысловий), кожен із яких вміщує структурні складові (або субкомпоненти). Структуру професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації наведено на рис. 1.

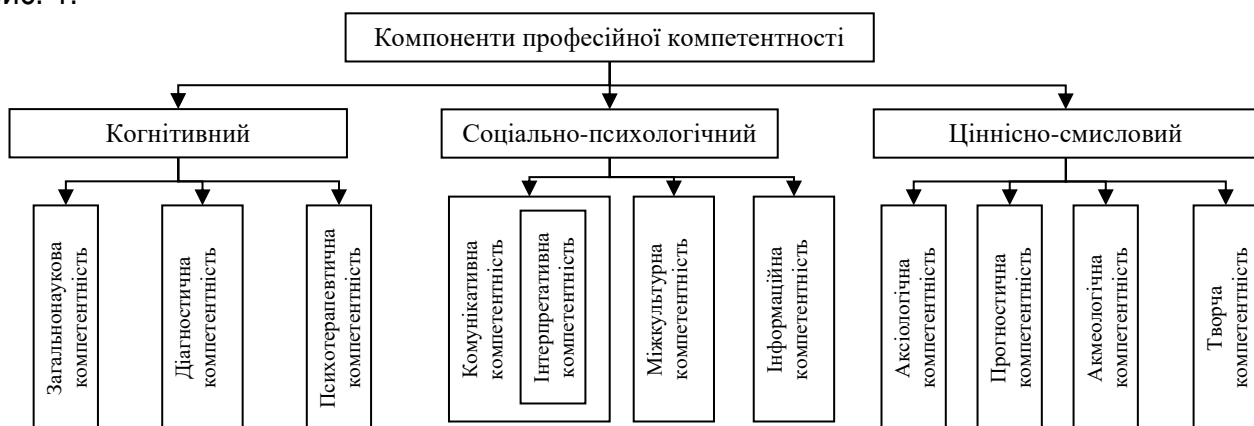

Рис. 1. Структура професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації

Когнітивний компонент професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації, в свою чергу, включає:

- загальнонаукову компетентність, що передбачає знання своєї професії, сформованість вмінь та навичок виконання професійної діяльності;
- діагностичну компетентність, тобто вміння ставити пацієнтові діагноз, планувати процес фізичної реабілітації;
- психотерапевтичну компетентність, що має на увазі здатність реабілітолога до використання психотерапевтичних прийомів у професійній діяльності, застосування елементів психологічної реабілітації та корекції, а також проведення соціально-психологічних тренінгів з пацієнтами у разі необхідності.

Наступним компонентом є **соціально-психологічний**. Він вміщує:

- *комунікативну компетентність* – здатність до спілкування та інтерактивної взаємодії, дотримання норм і культури спілкування, прийнятих в даному професійному середовищі, що фасилітує досягнення фахівцем мети професійної діяльності. Комунікативна компетентність в якості основного, базового свого компоненту вміщує *інтерпретативну компетентність*, що передбачає здатність до інтерпретації дій, вчинків та висловлювань інших людей (а також своїх власних), здатність до інтерпретації скриптів, які пропонуються пацієнтами. Комунікативна компетентність передбачає також емпатійне ставлення до інших людей, оволодіння новими формами ділового і творчого спілкування;

- *міжкультурну компетентність* – здатність до опанування культурними нормами, прийнятими в даному суспільстві, здатність до уникнення етнічних стереотипів, до міжкультурних діалогів, гармонізації своєї та пацієнтів етнічної свідомості;

- *інформаційна компетентність* – передбачає сформованість у фахівця з фізичної реабілітації здатності до використання новітніх інформаційних технологій у професійній діяльності, вміння використовувати їх таким чином, щоб це виключало маніпулювання іншими людьми.

Наступним компонентом професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації є **ціннісно-смысловий**. Він вміщує такі компоненти:

- *аксіологічна компетентність*, що дозволяє фахівцеві сприймає свою професійну діяльність як ціннісний процес, процес допомоги пацієнтам із врахуванням інтересів тих, на кого саме спрямована дана діяльність; аналіз накопиченого в професійному спілкуванні досвіду інших людей з метою ефективного досягнення бажаних результатів, забезпечення взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємокорекції в спільній діяльності; дотримання професійної етики, норм і культури діяльності; забезпечення позитивного психологічного клімату в професійній діяльності, створення психологічного благополуччя, взаємозадоволеності учасників спільної діяльності;

- *прогностична компетентність*, що передбачає вміння розподіляти функції і ролі в спільній професійній діяльності, планувати хід реабілітаційного процесу та передбачати його наслідки, здатність до проектування (у разі необхідності) нового професійного середовища, раціональний розподіл функцій і ролей у спільній професійній діяльності. Прогностична компетентність фахівця з фізичної реабілітації передбачає також сформованість у спеціаліста конкурентоздатності як уміння виокремити найкращі еталони професійної діяльності, прагнення перевершити їх, позитивно представити результати власної діяльності;

- *акмеологічна компетентність* – це системна структурна багаторівнева інтегральна особистісна якість, яка дозволяє людині ставити і ефективно розв'язувати завдання, проблеми та задачі різного рівня складності в галузі самопізнання, самосвідомості, саморозвитку, самоактуалізації, самореалізації тощо. Компонентами акмеологічної компетентності фізичних реабілітологів є: мотиваційно-особистісний (який включає акме-мотивацію, акмеологічні здібності і готовність до саморозвитку); когнітивний – акмеологічні знання і система інтелектуально-емоційних вмінь, які сприяють безперервному оновленню і збагаченню акмеологічних знань; операціональний – включає уміння і навички самопізнання і саморегуляції. Інтегративним критерієм сформованої акмеологічної компетентності реабілітолога є ефективність

формулювання і розв'язання завдань, проблем та задач різного рівня складності в галузі самоактуалізації, самовдосконалення, саморозвитку тощо.

Рівнями сформованості акмеологічної компетентності ми будемо вважати початковий, середній та високий. Для початкового рівня є характерним: наявність невизначених мотивів саморозвитку; несформованість акмеологічних здібностей; низький рівень готовності до саморозвитку, що виявляється у високому рівневі внутрішнього конфлікту; недостатність акмеологічних знань; відсутність умінь та навичок самопізнання. Для середнього рівня сформованості акмеологічної компетентності є характерними: недостатня сбалансованість акме-мотивації і сформованість акмеологічних здібностей; ситуативна готовність до саморозвитку; недостатньо мірою систематизовані акмеологічні знання; початковий рівень формування вмінь і навичок самопізнання та самооцінки. Для високого рівня сформованості акмеологічної компетентності є характерними: цілісність акме-мотивації як системи змістових і динамічних складових; розвинені акмеологічні здібності; систематизовані акмеологічні знання; високий ступінь оволодіння акмеологічними технологіями самопізнання і саморегуляції;

- *творча компетентність* – здатність до виконання професійної діяльності на творчому рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що в якості пріоритетних цілей формування професійних компетентностей в сфері вищої освіти постають професійно-особистісні якості, які визначають образ життя, загальну культуру, інтелектуальний розвиток студента – фізичного реабілітолога, які засновані на наступних принципах: системність і цілісність змісту вищої освіти і видів професійної діяльності; варіативність змісту вищої освіти; особистісно зорієнтований характер освіти; суб'єкт-суб'єктні, діалогові взаємостосунки в системі «педагог – студент», «майбутній реабілітолог – пацієнт»; активна, творча діяльність майбутнього реабілітолога з метою саморозвитку, самовизначення і становлення самого себе, своєї особистості; рефлексивність – усвідомлення студентом змісту, способів діяльності, необхідності власне особистісних змін, здатність до відрефлексування своєї професійної діяльності; орієнтація суб'єкта на майбутній зміст життя і діяльності; творення фахівцем образу світу в самому собі за допомогою активного включення себе у світ предметної, соціальної і духовної культури.

У наступних наших публікаціях опишемо отримані в емпіричних дослідженнях результати щодо сформованості професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації як основи його професійного становлення.

Список використаних джерел

1. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (К освоению компетентностного подхода). *Высшее образование в России*. 2004. № 11. С. 3-13.
2. Балл Г.О., Волинець А.Г. Про ідейні засади розбудови освіти. *Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи* / за ред. В.В. Андрієвської, Г.О. Балла, А.Г. Волинця та ін. Київ: Наукова думка, 1997. С. 24-27.
3. Бондаренко А.Ф. Психологическая наука и педагогическая практика. Київ, 1983. 236 с.
4. Вишневская С.Л. Коммуникативная компетентность юриста и особенности её формирования. *«Психология системного функционирования личности»*: материалы

- международной научно-практической конференции. Саратов: Изд-во Саратов, ун-та, 2004. С. 68-70.
5. Гринько З.И. Формирование профессиональной компетентности бортпроводников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Калининград: Рос. гос. ун-т. имени Канта, 2008. 22 с.
  6. Земба А.Б. Особистісна вимогливість як чинник професійної компетентності (на матеріалі держслужбовців центрів зайнятості): автореф. дис. ... канд. психолог. наук: спец. 19.00.01. Луцьк, 2010. 20 с.
  7. Євдокимова Н.О. Психологічна структура правничої діяльності. *Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія* / за ред. С.Д. Максименка. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. Т. 7. Вип. 24. С. 88-97.
  8. Івашкевич І.В. Становлення професійної компетентності майбутніх юристів. Рівне: РДГУ, 2016. 94 с.
  9. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 272 с.
  10. Хуторской А.В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

References transliterated

1. Bajdenko V.I. Kompetencii v professional'nom obrazovanii (K osvoeniyu kompetentnostnogo podxoda). Vysshee obrazovanie v Rossii. 2004. № 11. S. 3-13.
2. Ball H.O., Volynets A.H. Pro ideini zasady rozbudovy osvity. Dialohichna vzaiemodiia u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly / za red. V.V. Andriievskoi, H.O. Balla, A.H. Volynetsia ta in. K.: Naukova dumka, 1997. S. 24-27.
3. Bondarenko A.F. Psixologicheskaya nauka i pedagogicheskaya praktika. K., 1983. 236 s.
4. Vishnevskaya S.L. Kommunikativnaya kompetentnost' yurista i osobennosti eyo formirovaniya. «Psixologiya sistemnogo funkcionirovaniya lichnosti»: materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii. Saratov: Izd-vo Saratov, un-ta, 2004. S. 68-70.
5. Grin'ko Z.I. Formirovanie professional'noj kompetentnosti bortprovodnikov: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08. Kaliningrad: Ros. gos. un-t. imeni Kanta, 2008. 22 s.
6. Zemba A.B. Osobystisna vymohlyvist yak chynnyk profesiinoi kompetentnosti (na materialii derzhsluzhbovtziv tsestriv zainiatosti): avtoref. dys. ... kand. psykholoh. nauk : spets. 19.00.01. Lutsk, 2010. 20 s.
7. Yevdokymova N.O. Psykholohichna struktura pravnychoi diialnosti. Aktualni problemy psykholohii: Ekolohichna psykholohiia / za red. S. D. Maksymenka. T. 7. Vyp. 24. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2010. S. 88-97.
8. Ivashkevych I.V. Stanovlennia profesiinoi kompetentnosti maibutnix yurystiv. Rivne : RDHU, 2016. 94 s.
9. Xolodnaya M.A. Psixologiya intellekta. Paradoksy issledovaniya. SPb.: Piter, 2002. 272 s.
10. Xutorskoj A. V. Opredelenie obshhepredmetnogo sodержaniya i klyuchevyx kompetencij kak charakteristika novogo podxoda k konstruirovaniyu obrazovatel'nyx standartov. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

Prymachok L.L. The structure of the professional competence of a specialist in a field of physical rehabilitation. The article deals with the problem of features of the professional activity of a specialist in a field of physical rehabilitation. The factors that determine the success of the professional activity of a specialist in a field of physical rehabilitation were outlined. The integral characteristics of the professional competence of a specialist in a field of physical rehabilitation have been determined.

These characteristics are: the orientation of a specialist's personality; professional competence of a specialist who works in a field of physical rehabilitation; the emotional flexibility; the behavioral flexibility of a specialist; the intellectual flexibility.

The structure of the professional competence of this specialist was proposed. It was stated that this structure included some components (a cognitive component, a social-psychological one and a value-semantic component), each of which contains some structural components (or subcomponents).

It was shown that the success of the intellectual activity of a specialist in a field of physical rehabilitation would depend to a large extent on the ability to formulate specific problem-solving strategies on the basis of a familiar cognitive style, on the effectiveness of the person's individual cognitive acquired styles and strategies, as well as the flexibility of using style's components.

The author of the article stressed that for the successful realization of the professional activity of a specialist in a field of physical rehabilitation there were some important factors, such as: creative thinking, in the structure of which there were different types of flexibility of the person's thinking: the originality; the ability to create a non-standard product; the ability to rethink the features of a particular object, to use those features in a new cognitive environment; the adaptive flexibility, the ability to non-standard changes due to the problem situation; the ingenuity; the independence of judgments; the intuition; a high level of efficiency; easy adaptability to learning; a high level of initiative, persistence in achieving the goal.

Keywords: a professional activity, the professional competence, physical rehabilitation, the emotional flexibility, the behavioral flexibility, the intellectual flexibility.